

Spomini na Goli otok

Ob izidu knjige Dragana Kalajdžića
Otok gole istine

Literatura je v odkrivanju črnih
Lis jugoslovanske polpretekle
zgodovone odigrala pomembno
vlogo. Potem ko je pred časom več
t. i. memoarskih knjig pogumno
zagrizlo v prepovedani sad in po-
tem ko je javnost pokazala izjem-
no velik interes za obelodanjenje
resnice, je bilo pričakovati, da bo-
do vzeli stvari v roke strokovnjaki
drugačne vrste: zgodovinarji. Pa
se žal ni zgodilo nič tako pretreslji-
vega. Razmerja moči se niso bi-
stveno spremenila v prid potrebe
po raziskovanju manj slavni in
manj veselih dogodkov iz življenja
jugoslovanskih narodov in narod-
nosti. Zgodovinarji še naprej bolj
ali manj molčijo, literati pa ostaja-
jo edini, ki košček za koščkom
sestavljajo spomin na preteklost.

Kaj je mogoče izvedeti danes o
Golem otoku? Nič, ali skorajda
nič. Dedijeru zgodovinarji opore-
kajo avtentičnost in zgodovinsko
resnico, Hoffman z Nočjo do jutra
in Isaković s Trenutkom 2 pa sta
pisatelja in s podatki, dokumenti,
zgodovinsko stroko in še čem ni-
mata veliko skupnega. Pa vendar
so razen omenjenih vse druge in-
formacije o Golem otoku izjemno
skope, nepopolne, razmetane sem
in tja in povrh vsega še ravno tako
– nestrokovno obdelane. Popolne-
jšje informacije (dokumenti, pri-
čevanja, sodni spisi, nalogi, obtož-
nice itd.) so se tako ali tako izgubi-
le, ali pa so zaklenjene s sedmimi
ključavnicami in še ogromen pes z
velikimi očmi jih varuje.

Še enkrat o Golem otoku

Zaman čakajoč na resnico zgo-
dovinarjev, smo pred kratkim do-
bili novo knjigo o Golem otoku iz
zvrsti memoarske literature. Ne-
kaj malega manj kot dvesto strani
debelo knjižico z naslovom Otok
gole istine je napisal Dragan Ka-
lajdžić, izšla pa je pri zagrebški
založbi Globus. Pretresljivo bran-
je o informbirojevskih časih in
življenju v zaporih nove Jugoslavi-
je, posebej na zloglasnem Golem
otoku, znova, tokrat toliko bolj
glasno, odpira vprašanje o naši za-
molčani zgodovini in o nemoči, da
bi zamolčano izpovedali in razjas-
nili.

Ne glede na skopost zgodovin-
skih podatkov in molčanje (ali pa
morda ravno zaradi tega) se je Go-
li otok zasadil v zavesti ljudi kot
si, onim za najhujše trpljenje, naj-
večjo kazen in najstrožjo ječo. Go-
li otok je obstajal – in obstaja
naprej v najrazličnejših oblikah
spominov in asociacij in bolj ko se
plete molk okoli njega, večjo raze-
sežnost in pomen dobivajo ti spomi-
ni in asociacije.

Da je bilo na Golem otoku hu-
do, zelo hudo, o tem danes ni

nobenega dvoma več. Kako hudo
je bilo, vedo samo tisti, ki so ga
skusili.

»Nisem vedel zase, ne od kje
sem, ne kako mi je ime. To ni bil
strah, nič nisem občutil, bil je to
šok, takšen da sem cel odrevenel.
Niti kaj slišim, niti razumem; ne
spominjam se niti, kako sem se
znašel na obali, ali smo skakali, ali
so nas porivali ali vlekli, nič ne
vem, V zbor, banda! V zbor! Ča-
kaš, da te nesemo v zbor! Hitreje!
Spominjam se, da sem pred seboj
slutil v mraku dolgo, nizko zgrad-
bo, pred njo pa kamnito ravan.

»Na Otoku je bilo najbolj
strašno to, ker se, razen nesreč
in nezgod pri delu, nič drugega
ni moglo zgoditi slučajno.«

»Danes sem srečal generala
I. S., nekoč mojega nadrejene-
ga. Samo da me ni objel in
poljubil. Med drugim pravi:
'Pa, mater ga, ali smo mi iz
istih krajev?' Skupaj sva bila
kratko, a uspel mi je povedati:
'Sedaj pa pamet v roke! Kar je
bilo, je bilo... Ne vem, kako
je bilo na Otoku, za Otok sem
slišal konec 1950. leta, toda
kar je bilo, je minilo. Pamet v
roke.'

Tovariš general je slišal za
Otok konec 1950.! Ali je to
mogoče?«

Iz knjige
Otok gole istine

Spravili so nas v zbor – manj z
ukazi, bolj s porivanjem in udarci
– in nekajkrat preštevali. Vpili so,
kričali, in mi in oni – na vsega
nekaj kvadratnih metrih, slišalo se
je, kako dihamo... Potem nas
obrnejo in poženejo v hrib. »Teci-
te! Hitreje, banda. V tek! Ko pri-
demo do tiste barake, ki se je vide-
la s prostora, kjer so nas spravljal
v zbor, jo obidem, pa naprej v
hrib, vse v teku. Ne tečemo po
poti, po kamenju nas gonijo; kle-
camo, eden drugega v verigi vleče-
mo in dvigamo, ko pade. Stražarji
vse okoli nas in kot ose: približajo

se, udarjajo, umaknejo, pa spet
med nas in tolci... tolkli, so, ka-
kor je kdo utegnil, s čemer je mog-
el; pestijo, čevlji, kopiti. »Tecite!
Banda, izdajalci. Hitreje, banda!
... Kako smo ta tek zdržali,
kdo bi ga vedel! In med nami, to je
pravzaprav nerazumljivo, je samo
general govoril... S strojnico po
glavi ga tolče neki stražar, on pa
jedikuje: »Tovariš, toda jaz sem
revidiral, ne...!« Stražar mu pre-
klinja mater, pa ga brca: »Kaj si
potem prišel, banda?«... Nekako
pritečemo do neke zgradbe, na ne-
ko razširjeno potko. »Stoj, banda!
Ne premikaj se! Mirno!« Ustavimo
se, s strehe se zablešči reflektor.
»Mirno! Banda, veš kaj to pomeni
mirno!« Pristopijo in nas razveže-
jo. Ko se oči privadijo na svetlobo,
pogledam Danila: na čelu velika
buška, iz enega ušesa curlja kri;
trepeta, cel se trese...« (Otok go-
le istine)

Čez noč izdajalec

Pripoved je zgrajena na dialogu
med pisateljem in informbirojev-
cem Augustinom. Slednji razgrni-
nja svojo usodo, odpira najbolj
skrite kotičke svoje duše, zato da
bi vse skupaj sam razumel in še
bolj zato, da bi ga razumeli drugi.
Osrednji del pripovedi je postavl-
jen v bolnišnico, kjer Augstin
skoraj zavedajoč se čaka smrt in
izrablja zadnjo priložnost, da ne bi
odšel z resnico v grob. V dolgih
pogovorih obeh »glavnih junakov«
se pred nami plete vijugava pot
partizana, polkovnika, človeka s
celim telesom in dušo »za našo
stvar«, potem pa čez noč izdajalec,
obsojenca in zapornika, preganjen-
ne zveri, ki jo krotijo brez usmiljen-
ja, človečnosti, s silo, prezir in
posmehom.

Pisatelj je hkrati vesten zapisov-
valec Augustinovih besed in zasli-
ševalec njegovega spomina. Zani-
majo ga okoliščine, razumevanje
in dožemanje, rad bi izvedel vse,
vse do najmanjše podrobnosti; na
primer, kakšno je bilo življenje v
»Petrovi luknji« oziroma »Objek-
tu 101«, v najbolj-neznosni baraki
na Golem otoku, kakšen je bil

»špalir« za sprejem novodošlih
kaznjencev, kakšne so bile kazni,
kakšni zasliševalci, kaj je to »prva
porcija« in kaj igra »goniča« in
»gonjenega«...

Pisatelj se obnaša tudi kot razi-
skovalec. Sprašuje Augustinove
sorodnike, obiskuje njegove prija-
telje, sodruge z Golega otoka,
sprašuje strokovnjake in otoške
stražarje. Kljub temu dodatku je
zgodba še zmeraj Augustinova
resnica o lastni usodi in trpljenju v
zaporih. To je Augustinov
dnevnik.

»Preiskovalci nas niso klicali,
čakali so, da se sam prijavim... Ko
se prijavim, ker ne moreš več vzdr-
žati torture, prideš v preiskovalče-
vo sobo, zrecitiraš svojo številko
in kazen, obnemiš, drhtiš. Toda
on, preiskovalec, sedi mirno, gle-
da vate in mimo tebe ali nad tabo
ali skoz te. Jemlje počasi cigareto
– skoraj vsi so kadili – in pravi
vljudno:

– Torej, prišel si... Govori!
Veš, da je treba govoriti čim
manj, odgovarjati samo na vpraša-
nja, toda njegov »Govori!« ti jemlje
pamet in mero. Pokašljuješ, pre-
stopaš se z noge na nogo, pa iz-
daviš:

– Od kje naj začnem?
On ti velikodušno odgovori:
– Začni kjerkoli hočeš. Meni se
ne mudi.

In ti začneš, pa pripoveduješ,
trošiš tisto malo besed, ki so še
ostale v tebi po neskončnih zasli-
ševanjih.« (Otok gole istine)

Tragična ni le preteklost vseh,
ki jih je splet okoliščin ali pa zla
usoda pripeljala na mesto označe-
nih in preganjenih. Otok gole isti-
ne pripoveduje posredno tudi o
njihovi tragični sedanosti, o živ-
ljenju na svobodi – svobodi za
zmeraj označenih. Pečat informbi-
rojevstva in zapornišva jih spremlja
kot kužno znamenje.

In kolikor bolj ovija Goli otok
plašč molčečnosti, toliko bolj je
preteklost in sedanost neznosna
– ne le za tiste zaprte in trpeče,
ampak tudi za nekatere tiste, ki so
zapirali in povzročali trpljenje.

TELEKS 2
9. 1. 1986